

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ปีที่ 15 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2567

**ความขัดแย้งในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ:
กรณีศึกษาโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว
จังหวัดพัทลุง**

**Conflict in Water Resources Management:
A Case Study of the Ban Muang Takua Dam Project
in Phatthalung Province**

นิธิตา สิริพงศ์ทักษิณ

Nithita Siripongtugsin

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University

Email: drnithita@gmail.com

Received: Jun 05, 2023

Revised: Dec 12, 2023

Accepted: Dec 20, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสาเหตุของความขัดแย้งในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว จังหวัดพัทลุง และศึกษาแนวทางการเคลื่อนไหว รูปแบบยุทธวิธี และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องทั้งหน่วยงานภาครัฐและชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ความขัดแย้ง

ผลการวิจัยพบว่า 1) สาเหตุหลักของความขัดแย้งมี 5 ประการ ได้แก่ ด้านโครงสร้าง ด้านข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง ด้านผลประโยชน์ ด้านความสัมพันธ์ และ

ด้านค่านิยมที่แตกต่างกัน ซึ่งความขัดแย้งในโครงการนำไปสู่การทำลายความไว้วางใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียส่งผลให้ความขัดแย้งขยายตัวเพิ่มขึ้น จากการที่คู่ขัดแย้งมีมุมมองที่แตกต่างกัน โดยมีความขัดแย้งกันทั้งในด้านเนื้อหา ด้านกระบวนการและด้านความสัมพันธ์ 2) แนวทางการเคลื่อนไหว รูปแบบยุทธวิธีของกลุ่มผู้คัดค้านในนาม “กลุ่มรักษาดินสือ” พบว่ามีการใช้รูปแบบยุทธวิธีและกลยุทธ์ที่หลากหลาย ทั้งยุทธวิธีทำลายที่ปราศจากความรุนแรง เช่น การชุมนุม การนั่งประท้วงและอารยะขัดขืน และยุทธวิธีช่องทางระบบการเมืองปกติ เช่น การลobbี การเคลื่อนไหวทางสังคมนี้ดำเนินการผ่านการระดมทรัพยากรจากผู้สนับสนุน การได้รับความสนใจจากสื่อ พันธมิตรและการพัฒนาเชิงโครงสร้างองค์กร ส่วนเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการเคลื่อนไหวทางสังคม พบว่ามีปัจจัยหลัก ได้แก่ ความเป็นองค์กรที่เข้มแข็ง การปลดปล่อยการตระหนักรู้และโครงสร้างโอกาสทางการเมือง จะเห็นว่าแม้กลุ่มรักษาดินสือที่มีความคับข้องใจและมีทรัพยากรไม่มากนัก แต่ก็สามารถเคลื่อนไหวจนบรรลุผลสำเร็จ จากข้อค้นพบดังกล่าวนำไปสู่ข้อเสนอแนะว่าเมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้น ภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนต้องทำงานร่วมกันในการจัดการทรัพยากรน้ำ สิ่งสำคัญที่สุดคือทุกภาคส่วนต้องร่วมกันจัดเวทีเสวนา ปรัชญาหารือ เพื่อหาจุดร่วมในการหาแนวทางยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำให้เกิดความชัดเจนและอยู่บนพื้นฐานข้อเท็จจริง

คำสำคัญ: ความขัดแย้ง สาเหตุของความขัดแย้ง การจัดการทรัพยากรน้ำ
ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

Abstract

This research investigates the causes of conflict over the water resources management, its movement and tactics, and the criteria influencing the success of social movements of the Ban Muang Takua dam project, Phatthalung Province. A qualitative research approach was employed with data gathered from primary and secondary sources as well as non-participant observation and in-depth interviews with stakeholders involved in the conflict, government officials, and local community members.

Results indicated: 1) five main causes of conflict, including structure, misinformation, relationship, benefit and different values, leading to erosion of stakeholder trust and conflict escalation among opponents engaged in substantive, procedural, and relational dimensions of conflict; 2) effectiveness of diverse tactics in name of “Rak Ton Sator” group movement through mainstream tactics such as lobbying and nonviolent mobilization tactics, including rallies, sit ins and civil disobedience. The Rak Ton Sator group aimed to mobilize resources, garner support, attract media attention, forge alliances with those in power, and refine organizational structure. Criteria determining the efficacy of organizational strength, insurgent consciousness and political opportunity structure in influencing success of social movements like the Rak Ton Sator group included grievances and few internal resources appearing in the movement. These findings underscore the importance of implementing participatory decision-making processes involving local communities and utilizing reliable data for resolving public project conflicts. When conflicts arise,

collaboration between public and private sectors, as well as local communities, is essential for effective water resources management. Crucially, all sectors must engage in dialogue and provide platforms for strategic planning based on factual information.

Keywords: Conflict, Causes of conflict, Water resources management, Social movement

1. บทนำ

สาเหตุของปัญหาความขัดแย้งในการบริหารจัดการน้ำในการก่อสร้างโครงการขนาดใหญ่ของรัฐ ส่วนหนึ่งมาจากการจัดการแบบรวมศูนย์ คือ การตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารและจัดการน้ำอยู่ที่รัฐ ขาดการมีส่วนร่วมจากประชาชน ไม่ว่าจะเป็นโครงการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ทั้งที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วและมีนโยบายจะสร้างนำมาสู่ความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับภาครัฐ จะเห็นได้ว่าโครงการพัฒนาแหล่งน้ำโดยเฉพาะโครงการขนาดใหญ่ของรัฐถูกมองว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เช่น เพื่อการเกษตร อุตสาหกรรมและภาคบริการ โดยรัฐมองว่าน้ำคือทรัพยากรการผลิต และมีหลักคิดในการจัดหาน้ำให้เพียงพอกับความต้องการของผู้ใช้น้ำ (Supply Management) มากกว่าที่จะจัดการด้านความต้องการใช้น้ำ (Demand Management) ให้สอดคล้องกับขีดความสามารถในการรองรับ (Loading Capacity) ของระบบนิเวศ ทำให้เกิดโครงการพัฒนาแหล่งน้ำในพื้นที่ต้นน้ำ เช่น โครงการเขื่อนท่าชะ โครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น เป็นต้น ในอีกด้านหนึ่ง ขณะที่ชุมชนที่อยู่ในพื้นที่โครงการ มีวิถีชีวิตและเศรษฐกิจของชุมชนที่ต้องพึ่งพาความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ จึงวิตกว่าจะมีผลต่อการประกอบอาชีพและคุณภาพชีวิต ทำให้ชุมชนต่อต้าน รวมทั้งที่ผ่านมาเรื่องการชดเชยต่อผู้เสียประโยชน์หรือผู้เสียสละในโครงการพัฒนาของภาครัฐ ไม่มี

การชดเชยค่าเสียโอกาสในการประกอบอาชีพอนาคต เพียงแต่ชดเชยตามมูลค่าทรัพย์สินในปัจจุบันเท่านั้น (Research center for business networks and strong community, 2011)

ความขัดแย้งในกรณีโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว จังหวัดพัทลุง ก็เป็นอีกกรณีหนึ่งของการก่อสร้างโครงการของรัฐในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ซึ่งมีความน่าสนใจอย่างยิ่งต่อการศึกษาทำความเข้าใจเรื่องความขัดแย้งในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่ก่อให้เกิดการแบ่งฝ่ายขึ้นอย่างชัดเจนระหว่างผู้รับผิดชอบ คือ กรมชลประทาน กลุ่มผู้สนับสนุนและกลุ่มผู้คัดค้านโครงการ โดยจุดเริ่มของโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว สืบเนื่องมาจากนายโสภณ กสิวงศ์ ประธานสภาราษฎรจังหวัดพัทลุง ได้ทำหนังสือถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เมื่อวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2533 ระบุว่ามีการตัดไม้ทำลายป่าบริเวณเทือกเขาบรรทัด ทำให้เกิดผลกระทบขาดแคลนน้ำ สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี จึงทำหนังสือถึงกรมชลประทานเพื่อศึกษารายละเอียดความเป็นไปได้ของการสร้างอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว ที่ตั้งหมู่ 1 ตำบลหนองธง อำเภอป่าบอน จังหวัดพัทลุง โดยกรมชลประทานได้กำหนดลักษณะของโครงการว่าเป็นโครงการชลประทานขนาดกลาง ความจุกักเก็บน้ำ 10.14 ล้านลูกบาศก์เมตร มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งน้ำในการอุปโภคบริโภค เป็นแหล่งกักเก็บน้ำต้นทุนเพื่อการเกษตร ลักษณะเป็นเขื่อนดินถมแบบแบ่งส่วน ความกว้างสันเขื่อน 8 เมตร ความยาวสันเขื่อน 420 เมตร ความสูงเขื่อน 48 เมตร วงเงินงบประมาณโครงการรวมทั้งสิ้น 800 ล้านบาท ตามแผนงบประมาณปีพ.ศ. 2560-2563 แต่ในปีพ.ศ.2564 มีการตั้งงบประมาณในกรมชลประทาน โดยเป็นค่าทำนบดินหัวงานและอาคารประกอบ เป็นงบประมาณปี 2564 จำนวน 130 ล้านบาท และงบผูกพันทั้งหมดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2564-2566 จำนวน 650 ล้านบาท (Budget bureau, 2021) โดยใช้พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติบริเวณเทือกเขาบรรทัดจำนวน 290.63 ไร่ และพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

เทือกเขาบรรทัดจำนวน 188.45 ไร่ มีพื้นที่ราษฎรถือครอง 407 ไร่ 106 แปลง จำนวน 112 ราย ซึ่งคาดว่าจะสามารถส่งน้ำไปแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในพื้นที่ ตำบลหนองธง ในช่วงหน้าแล้งได้มากกว่า 7,500 ไร่ จำนวน 2,090 ครัวเรือน ประมาณ 7,700 คน นอกจากนี้โครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่วยังเป็น โครงการที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตามที่สำนักเลขาธิการ พระบรมมหาราชวังได้มีหนังสือที่ รล 0005/19189 ลงวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2548 แจ้งว่าได้นำความกราบบังคมทูล พระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่วไว้เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตามที่ผู้นำท้องถิ่นในตำบลหนองธง จำนวน 10 ราย ได้ร่วมลงนามในหนังสือถวายฎีกาขอพระราชทานก่อสร้างอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่วเมื่อวันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2546 ซึ่งประสบปัญหาความเดือดร้อนจากการขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค และการใช้น้ำเพื่อการเกษตรในช่วงหน้าแล้ง (The Phatthalung provincial, 2016)

กรมชลประทานได้พยายามดำเนินการขับเคลื่อนการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ มาอย่างต่อเนื่อง โดยมีการศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมในปี พ.ศ.2555 ซึ่งจัดทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมแล้วเสร็จในปีพ.ศ.2556 ต่อมาเมื่อวันที่ 12 กันยายน พ.ศ.2556 กรมชลประทานได้จัดรับฟังความคิดเห็นของประชาชน ในพื้นที่ 9 หมู่บ้านจำนวน 74 คน โดยร้อยละ 84 เห็นด้วยกับการดำเนินโครงการ (The Phatthalung provincial, 2016) อย่างไรก็ตามชาวบ้านเหมืองตะกั่ว เริ่มมีการคัดค้านโครงการในปีพ.ศ.2557 เนื่องจากการเห็นว่าการดำเนินโครงการ ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ และขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนและสิ่งแวดล้อม ประกอบกับขาดความเชื่อมั่น

ในกระบวนการศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของกรมชลประทาน โดยมี การร้องเรียนต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ต่อมาคณะกรรมการ สิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้ออกรายงานการตรวจสอบที่ 864/2558 ลงวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2558 มีมติว่าไม่มีความจำเป็นในการสร้างอ่างเก็บน้ำบ้านเหมือง ตะกั่ว และมีหนังสือถึงกรมชลประทานให้ระงับโครงการในวันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2558 เนื่องจากประชาชนคัดค้านการก่อสร้าง โดยมีความเห็นว่าการรับฟังความ คิดเห็นไม่ครบถ้วนทุกด้าน และมีรายชื่อประชาชน 381 คนที่คัดค้านการดำเนิน โครงการ ต่อมาเมื่อวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ.2558 นายอำเภอป่าบอนมีหนังสือแจ้ง แผนการจัดรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่ เพื่อรับฟังการแก้ไขปัญหา การบริหารจัดการน้ำโดยวิธีอื่นที่เกิดผลกระทบต่อประชาชนน้อยที่สุด ครั้งที่ 1 วันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2558 และครั้งที่ 2 วันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2558 (The Phatthalung provincial, 2016) ในขณะที่สภาองค์การบริหารส่วนตำบล หนองงูก็มีมติยืนยันความต้องการโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม พ.ศ.2562 ซึ่งโครงการนี้มีทั้งผู้สนับสนุนและคัดค้านการสร้าง อ่างเก็บน้ำตลอดมา

จนเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2563 ชาวบ้านเหมืองตะกั่วที่คัดค้าน โครงการโดยใช้ชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มรักษิตอนสะตอ” ได้ปักหลักชุมนุมที่ศาลากลาง จังหวัดพัทลุง เรียกร้องให้มีการยุติโครงการสร้างอ่างเก็บน้ำเหมืองตะกั่ว โดยได้ ยื่นหนังสือไปยังนายกรัฐมนตรีผ่านผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุง ให้เหตุผลว่าการสร้าง อ่างเก็บน้ำเป็นการแสวงหาผลประโยชน์จากการก่อสร้าง เนื่องจากในพื้นที่ข้างเคียง มีแหล่งกักเก็บน้ำอยู่แล้ว 4 แห่ง คือ อ่างเก็บน้ำคลองป่าบอน ที่กักเก็บน้ำคลอง สะตอ ฝายคลองนกยูงและอ่างเก็บน้ำคลองหัวช้าง โดยระบุว่าชาวบ้านจะปักหลักที่ ศาลากลางเพื่อรอฟังคำตอบภายในวันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ. 2563 หากรัฐบาลยังไม่ประกาศยกเลิกการสร้างเขื่อน ชาวบ้านเหมืองตะกั่วจะเดินทางไป

ชุมนุมที่ทำเนียบรัฐบาล ต่อมาวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2563 กลุ่มรักขิตอนสะตอ ได้เดินทางมากรุงเทพมหานคร เพื่อปักหลักค้างคืนประท้วงโครงการดังกล่าวบริเวณ หน้าทำเนียบรัฐบาลมากกว่า 10 วัน โดยได้ยื่นหนังสือคัดค้านต่อนายกรัฐมนตรี ณ ทำเนียบรัฐบาล (Kongphet, 2021)

ในที่สุดวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2563 ที่ประชุมคณะกรรมการวิชาการวิสามัญ พิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 โดยนายธนาร จีรุ่งเรืองกิจ ได้อภิปรายเสนอให้ตัดงบประมาณโครงการอ่างเก็บน้ำ บ้านเหมืองตะกั่ว จังหวัดพัทลุงและโครงการบรรเทาอุทกภัยเมืองนครศรีธรรมราช อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เนื่องจากประชาชนไม่ได้ประโยชน์และมีโครงการอื่น ที่จำเป็นมากกว่า โดยปรากฏว่าที่ประชุมลงมติคะแนนเสียงให้ตัดงบการสร้าง 22 เสียง และเห็นด้วยให้สร้างต่อ 21 เสียง จึงมีมติเสียงข้างมากชนะไปด้วยคะแนน 22 ต่อ 21 เสียง ส่งผลให้โครงการนี้จำต้องถูกระงับไปในปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 ซึ่งบรรลุผลสำเร็จตามข้อเรียกร้องของชาวบ้านในนามกลุ่มรักขิตอนสะตอไปได้ ระดับหนึ่ง ที่ต้องการให้มีการศึกษาแนวทางดำเนินการบริหารจัดการน้ำโดยมี ผลกระทบกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด จึงได้ยุติการชุมนุมหลังจาก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ลงนามในคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการ ศึกษาข้อเท็จจริงโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่วที่ 2/2563 ลงวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2563 เพื่อให้ได้ข้อมูลข้อเท็จจริงสำหรับประกอบการพิจารณา ในการแก้ไขปัญหาและสร้างความเข้าใจแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนในการดำเนินการ โครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว

จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น จึงมีความน่าสนใจในการศึกษาว่าอะไร คือสาเหตุของความขัดแย้งในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของโครงการอ่างเก็บ น้ำบ้านเหมืองตะกั่ว จังหวัดพัทลุง และแนวทางการเคลื่อนไหว รูปแบบยุทธวิธี รวมทั้งเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม กรณี

ความขัดแย้งของโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว จังหวัดพัทลุงเป็นอย่างไร จนส่งผลทำให้กรมชลประทานจำต้องระงับการดำเนินโครงการไปในปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 การศึกษานี้มีความสำคัญในแง่ที่ช่วยให้เข้าใจปัญหาของความขัดแย้ง และการเคลื่อนไหวทางสังคมของพลเมืองแบบเข้มข้นในอันที่จะตอบโต้ แผนนโยบายการพัฒนาโครงการของรัฐและการใช้อำนาจรัฐ ขัดค้นพบที่ได้ จากงานวิจัยนี้สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้กับการดำเนินงานของขบวนการ เคลื่อนไหวทางสังคมกลุ่มอื่น ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการแก้ไขจุดที่บกพร่องและ พัฒนาจุดที่ดีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้นในการมีบทบาทและเสริมสร้างศักยภาพในการรักษา ฐานต้นทุนของชุมชนและสร้างประโยชน์ให้แก่ชุมชนในด้านต่าง ๆ ต่อไป

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสาเหตุของความขัดแย้งในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ของโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว จังหวัดพัทลุง
2. เพื่อศึกษาแนวทางการเคลื่อนไหว รูปแบบยุทธวิธี และเงื่อนไขที่ส่งผล ต่อความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมกรณีความขัดแย้งของโครงการ อ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว จังหวัดพัทลุง

3. การทบทวนวรรณกรรม

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาทบทวนวรรณกรรม และใช้แนวคิดต่าง ๆ มาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ โดยมีแนวคิดเกี่ยวข้องที่สำคัญ ได้แก่ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความขัดแย้ง แนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ และแนวคิด ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความขัดแย้ง ใช้วิเคราะห์สาเหตุของความขัดแย้ง (Moore, 1986) โดยแบ่งชนิดของความขัดแย้งเป็น 5 ด้าน ได้แก่ ด้านความสัมพันธ์

ด้านข้อมูล ด้านผลประโยชน์ ด้านโครงสร้าง และด้านค่านิยม รวมทั้งการพิจารณา มิติของความขัดแย้งทางนโยบายที่นำไปสู่การทำลายความไว้วางใจในหลายมิติ (Wolf and Dooren, 2021) ทั้งในแง่ของเนื้อหา (Substantive) แ่งของกระบวนการ (Procedural) และในแง่ของความสัมพันธ์ (Relational) การนำเสนอความคิดของ Moore (1986) มาใช้ในการวิเคราะห์สาเหตุความขัดแย้ง เนื่องจากสาเหตุสำคัญของความขัดแย้งเกิดจากโครงสร้างการบริหารจัดการน้ำของภาครัฐที่มีลักษณะ การใช้อำนาจเบ็ดเสร็จ และใช้แนวคิดของ Wolf and Dooren (2021) มาอธิบาย ร่วมด้วยเพื่อชี้ให้เห็นว่า ความขัดแย้งในโครงการสามารถนำไปสู่การทำลาย ความไว้วางใจ ขณะเดียวกันการที่ประชาชนขาดการมีส่วนร่วมในกระบวนการ ดำเนินโครงการตั้งแต่ขั้นตอนการออกแบบโครงการจนถึงการดำเนินโครงการ ในทุก ๆ ขั้นตอนก็นำมาสู่ความไม่ไว้วางใจที่ส่งผลให้ความขัดแย้งขยายตัว เพิ่มขึ้น ในแง่ดีคือช่วยสร้างการตรวจสอบข้อเท็จจริงมากขึ้น แต่ในแง่ลบ จะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างคู่ขัดแย้ง จนถึงขั้นเลวร้ายที่สุด คือ การมองอีกฝ่ายเป็นศัตรู ซึ่งอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ที่รุนแรง

แนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ (The Committee of policy formulation and water resources management, 2015) อธิบายการบริหาร จัดการทรัพยากรน้ำให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพนั้น ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จะต้องเข้าใจ มีความตระหนักและยอมรับแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ซึ่งแนวทางการบริหารจัดการนี้ควรเป็นการจัดการแบบมีส่วนร่วม

แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม แบ่งเป็นทฤษฎีการระดมทรัพยากร (McCarthy and Zald, 1977) เนื่องจากการเคลื่อนไหวของผู้รับผลประโยชน์ โดยตรง (the beneficiary constituency) มักเป็นคนจนหรือผู้ไม่มีอำนาจทาง การเมืองมากพอที่จะทำให้เกิดการเคลื่อนไหวได้ด้วยตนเอง ดังนั้น กลุ่มคนเหล่านี้ จึงต้องพยายามหากกลุ่มคนจากภายนอกเข้ามาสนับสนุนการเคลื่อนไหวของ

กลุ่มพวกตน และมีรูปแบบยุทธวิธีการเคลื่อนไหวท้าทายระบบการเมืองปกติ (Porta, 2022; Glacius and Pleyers, 2013; Pintobtang, 2009) ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม อธิบายโดยทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง (Political Process Theory) (McAdam, 1982) ซึ่งมีปัจจัยสำคัญ 3 ประการที่นำมาซึ่งความเข้มแข็งและความอ่อนแอ ความสำเร็จและความล้มเหลวของขบวนการทางสังคม ได้แก่ ระดับความเป็นองค์กร การปลดปล่อยการตระหนักรู้ และโครงสร้างโอกาสทางการเมือง

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ในงานศึกษาความขัดแย้งในการบริหารจัดการน้ำ พบว่าเกิดจากการขาดการยอมรับในกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งที่ไม่เปิดโอกาสให้ฝ่ายคัดค้านเข้ามามีส่วนร่วม (Sivavetkul, 2001) รวมทั้งการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของรัฐที่ไม่มีความชอบธรรมตลอดกระบวนการ (Sakidram, 2007) ส่วนงานศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการเคลื่อนไหว รูปแบบยุทธวิธี และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จและล้มเหลว พบว่าอุปสรรคในการเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวเกิดจากปัจจัยภายใน ได้แก่ การขาดแกนนำ/ผู้นำ และปัจจัยภายนอก ได้แก่ โครงสร้างโอกาสทางการเมืองเป็นแบบปิด สื่อมวลชนมีการตอบรับในระดับแคบเพียงท้องถิ่นเท่านั้น ไม่มีสื่อระดับชาติให้ความสนใจ (Buranrak, 2005) นอกจากนี้ความพร้อมของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเกิดจากการประสานกับองค์กรต่าง ๆ เพื่อระดมมวลชน ความต่อเนื่องในการเข้าร่วมกิจกรรม อย่างไรก็ตาม อุปสรรคของกลุ่มเกิดจากฝ่ายตรงข้ามปล่อยข่าวลือ การปิดเส้นทางเพื่อสกัดกั้นการชุมนุม (Taratham, 2017)

จากการทบทวนแนวคิดข้างต้น สามารถใช้เป็นกรอบแนวคิด ในการวิเคราะห์ ดังนี้

1) การวิเคราะห์สาเหตุของความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรน้ำ ในโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่วทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านความสัมพันธ์ ด้านข้อมูล ด้านผลประโยชน์ ด้านโครงสร้าง และด้านค่านิยม และศึกษาว่าความขัดแย้ง ในโครงการสามารถนำไปสู่การทำลายความไว้วางใจในมิติด้านต่าง ๆ อย่างไร ทั้งใน ด้านเนื้อหา (Substantive) ด้านกระบวนการ (Procedural) และด้านความสัมพันธ์ (Relational) จนนำไปสู่การขยายความขัดแย้ง

2) การวิเคราะห์แนวทางการเคลื่อนไหว รูปแบบยุทธวิธี และเงื่อนไข ที่ส่งผลต่อความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยมีมีปัจจัยสำคัญ 3 ประการที่นำมาซึ่งความเข้มแข็งและความสำเร็จของขบวนการทางสังคม ได้แก่ ประการแรก ระดับความเป็นองค์กร ประกอบด้วยผู้นำ/แกนนำ สมาชิก โครงสร้าง แรงจูงใจให้สมาชิกมีเอกภาพร่วมกันและเครือข่ายการสื่อสาร ประการที่สอง การปลดปล่อยการตระหนักรู้ และประการที่สามโครงสร้างโอกาสทางการเมือง

4. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรน้ำตั้งแต่จุดเริ่มต้นของการจัดตั้งโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533-2565 โดยพื้นที่ความขัดแย้งอยู่ที่หมู่ 1 บ้านเหมืองตะกั่ว ตำบลหนองธง อำเภอป่าบอน จังหวัดพัทลุง โดยมีวิธีการเก็บข้อมูล คือ การสังเกตการณ์ อย่างไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการวิจัยเอกสาร โดยเก็บข้อมูลในช่วง ปี พ.ศ. 2565-2566 กลุ่มที่ใช้ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกมีจำนวนทั้งสิ้น 21 คน เป็นการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่าง ที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ในการศึกษา โดยมีกระบวนการศึกษา ดังนี้

1. การวิจัยเอกสาร เป็นการเก็บข้อมูลที่รวบรวมจากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ เช่น วารสาร รายงานการวิจัย และเอกสารรายงานการประชุม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานเรื่องที่ศึกษามีประเด็นอะไรบ้าง

2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สามารถจำแนกได้ 3 กลุ่ม ดังนี้

2.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่ชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลประวัติความเป็นมาของชุมชน การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและสถานการณ์ความขัดแย้ง ได้แก่ ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ปราชญ์ชาวบ้าน

2.2 กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่อให้ได้ข้อมูลสาเหตุความขัดแย้งและแนวทางการเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ได้แก่ กลุ่มผู้คัดค้านโครงการในนามกลุ่มรักษาดินสือต่อ ได้แก่ ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่อาศัยในหมู่ 1 กลุ่มผู้สนับสนุนโครงการ ได้แก่ กำนันและอดีตผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้านบางส่วนที่ทำการเกษตรอยู่ปลายน้ำและที่ได้รับประโยชน์จากค่าชดเชยผลอาสิน ผู้รับผิดชอบโครงการ ได้แก่ สำนักงานก่อสร้างชลประทานขนาดกลางที่ 16 กรมชลประทาน

2.3 กลุ่มผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาความขัดแย้ง โดยเป็นบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้อง เพื่อต้องการทราบถึงสาเหตุของความขัดแย้ง ตลอดจนความคิดเห็นต่อสถานการณ์ความขัดแย้ง ได้แก่ เจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนดังนี้

3.1 สร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือในการนำมาเป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์ จัดทำหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลในพื้นที่ จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์และข้อมูลสำคัญของโครงการวิจัยนำเสนอต่อคณะกรรมการการวิจัยในมนุษย์เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมและรับรองโครงการวิจัยว่า กระบวนการในการศึกษาไม่ขัดกับหลักจริยธรรม

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยเข้าไปสังเกตการณ์ในชุมชนบ้านเหมืองตะกั่ว การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การศึกษาจากเอกสาร และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากวิธีการศึกษาที่ต่างกัน เพื่อดูว่าข้อมูลเป็นไปในทิศทางเดียวกันหรือไม่

5. ผลการศึกษา

5.1 สาเหตุของความขัดแย้งในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว จังหวัดพิจิตร สามารถอธิบายได้ ดังนี้

Table 1 Five main causes of conflict

สาเหตุของความขัดแย้ง	คู่ขัดแย้ง	รายละเอียดของความขัดแย้ง
1. ด้านการรับรู้ข้อมูล	-กรมชลประทาน กับกลุ่มชาวบ้านที่คัดค้าน	1) ชาวบ้านพื้นที่หมู่ 1 ไม่ได้รับรู้ข้อมูลในรายละเอียดและผลกระทบจากการก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่วอย่างครบถ้วน 2) มุมมองต่อปัญหาการใช้น้ำมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ กรมชลประทานอ้างความจำเป็นของโครงการจากปัญหาขาดแคลนน้ำเมื่อปีพ.ศ.2533 ในขณะที่ชาวบ้านไม่เห็นถึงความจำเป็นในปัจจุบันเนื่องจากปัญหาขาดแคลนน้ำไม่ได้รุนแรงเหมือนในอดีต 3) การนำเสนอข้อมูลที่ผิดพลาดของกรมชลประทาน ในรายงานศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมเบื้องต้นปีพ.ศ. 2556 ที่คัดลอกข้อมูลโครงการของจังหวัดเพชรบูรณ์
2. ด้านผลประโยชน์	-กรมชลประทาน กับกลุ่มชาวบ้านที่คัดค้าน	แต่ละกลุ่มมีผลประโยชน์หรืออ้างผลประโยชน์ที่ต่างกัน กล่าวคือ กรมชลประทานอ้างการดำเนินโครงการเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวมและการพัฒนาอาชีพเกษตรกรในพื้นที่ ขณะที่กลุ่มชาวบ้านผู้

สาเหตุของ ความขัดแย้ง	คู่ขัดแย้ง	รายละเอียดของความขัดแย้ง
	-กลุ่มผู้สนับสนุน กับกลุ่มชาวบ้านที่ คัดค้าน	คัดค้านต้องการรักษาป่าต้นน้ำบริเวณน้ำตกโดนสะตอ ซึ่งต้องอาศัยระบบนิเวศจากป่าเพื่อการดำรงชีวิต ส่วน กลุ่มผู้สนับสนุนต้องการผลประโยชน์จากค่าชดเชยการ ปลูกไม้ผลในเขตป่าสงวนแห่งชาติเพื่อขอบรรทัด ขณะที่กลุ่มผู้มืสิทธิพลในพื้นที่ต้องการทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งมีมูลค่ามหาศาล
3. ด้าน โครงสร้าง เกี่ยวกับการ บริหารจัดการ ทรัพยากรน้ำ	-กรมชลประทาน กับกลุ่มชาวบ้าน ที่คัดค้าน	ภาครัฐผูกขาดอำนาจการตัดสินใจในการบริหารจัดการ ทรัพยากรน้ำ โดยกรมชลประทานมีอำนาจหน้าที่ใน การบริหารจัดการน้ำเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำ ซึ่งมีหน่วยงานรัฐในระดับท้องถิ่นและผู้นำที่เป็น ทางการ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองธง กำนันและผู้ใหญ่บ้าน ร่วมกันสนับสนุนโครงการและ เป็นผู้จัดตั้ง ขึ้นและควบคุมกระบวนการรับฟังความ คิดเห็นจากประชาชนเพียงบางส่วน ไม่ได้ผ่านการรับ ฟังความคิดเห็นของคนในชุมชนทั้งหมดที่เป็นไปตาม เจตนารมณ์ของประชาชนอย่างแท้จริง ในขณะที่ ชาวบ้านถูกจำกัดสิทธิในการเสนอทางเลือกอื่นในการ บริหารจัดการทรัพยากรน้ำ
4. ด้าน ความสัมพันธ์ ของรัฐบาล ชุมชนในการ จัดการปัญหา การขาดแคลน น้ำ	-กรมชลประทาน กับกลุ่มชาวบ้านที่ คัดค้าน	การมีวิธีในการจัดการปัญหาการขาดแคลนน้ำที่ แตกต่างกัน กล่าวคือ กรมชลประทานมุ่งแก้ปัญหาการ ขาดแคลนน้ำเป็นหลักแม้จะสูญเสียพื้นที่ป่าต้นน้ำ ในขณะที่ชาวบ้านต้องการรูปแบบการบริหารจัดการ ทรัพยากรน้ำที่คงไว้ซึ่งการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำไว้ด้วย ทำให้ เกิดความขัดแย้งในความสัมพันธ์จนไม่สามารถ ร่วมกันบริหารจัดการได้
5.ด้านค่านิยม ที่แตกต่างกัน	-กรมชลประทาน กับกลุ่มชาวบ้านที่ คัดค้าน	1) ค่านิยมเกี่ยวกับแนวทางในการบริหารจัดการน้ำที่ แตกต่างกัน กล่าวคือ กรมชลประทานและกลุ่ม ผู้สนับสนุนมองว่าการสร้างอ่างเก็บน้ำไม่ได้ทำลาย

สาเหตุของ ความขัดแย้ง	คู่ขัดแย้ง	รายละเอียดของความขัดแย้ง
	-กลุ่มผู้สนับสนุน กับกลุ่มชาวบ้านที่ คัดค้าน	ทรัพยากรธรรมชาติมากนัก แต่ชาวบ้านที่คัดค้านมอง ว่าพื้นที่โครงการเป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญของจังหวัด พัทลุง 2) การให้คุณค่าสนับสนุนให้เป็นโครงการอื่น เนื่องจากพระราชดำริของกลุ่มผู้สนับสนุนที่เป็นทางการ ได้แก่ อดีตนายกองคํการบริหารส่วนตำบลหนองธง กํานันและผู้ใหญ่บ้าน แต่ไม่ได้ชี้แจงข้อมูลแก่ชาวบ้าน ก่อนการเห็นชอบให้ดำเนินโครงการ ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่ง ที่นำไปสู่ความขัดแย้งแฝงที่ซ่อนอยู่ภายในชุมชน ทำให้ บางคนไม่กล้าแสดงจุดยืนคัดค้านโครงการอย่างชัดเจน

สถานการณ์ความขัดแย้งในโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่วนำไปสู่
การทำลายความไว้วางใจของชาวบ้านชุมชนบ้านเหมืองตะกั่วที่มีต่อโครงการ
ภาครัฐ ต่างฝ่ายต่างช่วงชิงความได้เปรียบด้านข้อมูล มุ่งผลประโยชน์ มีความ
พยายามใช้อำนาจเหนือผู้อื่นให้ยอมรับจุดยืนของตน รวมทั้งมีการใช้ความรุนแรง
จากฝ่ายสนับสนุนโครงการ จากเหตุการณ์กราดยิงข่มขู่บ้านของแกนนำผู้คัดค้าน
ทำให้มีความหวาดระแวงต่อกัน จนนำมาสู่การเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้าน
ที่คัดค้านโครงการได้รวมตัวกันในนามกลุ่มรักษิตอนสะตอ ซึ่งสามารถแสดงที่มา
ของความขัดแย้งจนก่อรูปเป็นกลุ่มรักษิตอนสะตอ สู่พลวัติการต่อสู้เคลื่อนไหว
คัดค้านโครงการ นับตั้งแต่จุดเริ่มต้นแล้วรวมระยะเวลากว่า 30 ปี ดัง Figure 1

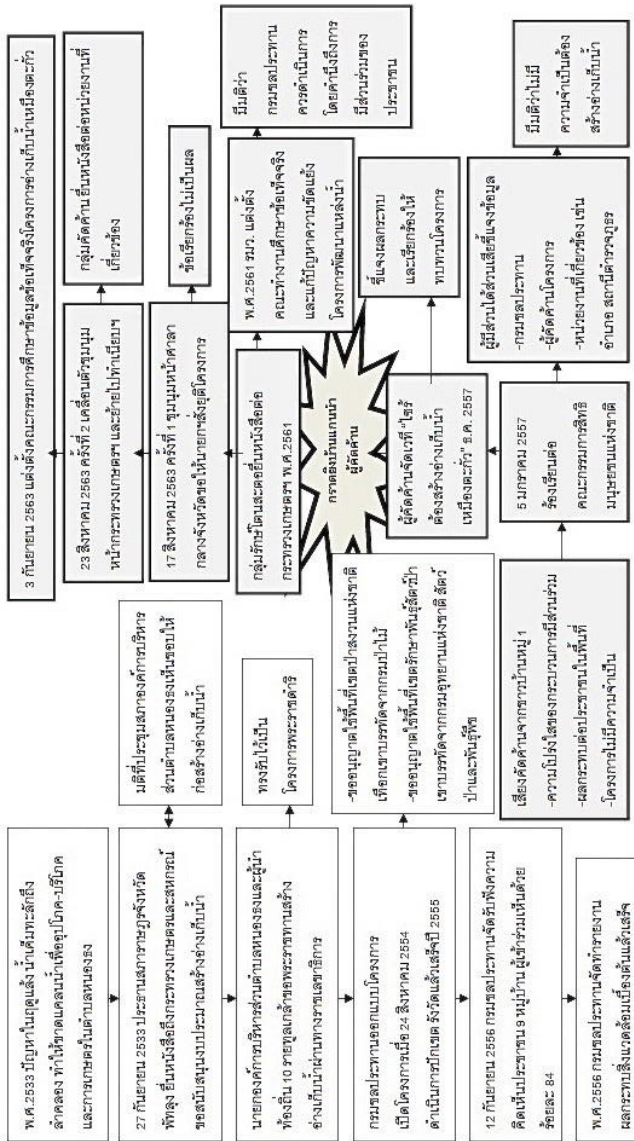

Figure 1 The dynamics of conflict

5.2 แนวทางการเคลื่อนไหว รูปแบบยุทธวิธี และเงื่อนไขที่ส่งผล ต่อความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม: กลุ่มรักษิตินสตะ

ความเป็นมาของ “กลุ่มรักษิตินสตะ” ซึ่งเป็นกลุ่มแกนนำในการต่อสู้คัดค้านการก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว ตั้งแต่ พ.ศ. 2558 จากการรวมตัวของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ 1 ตำบลหนองธง อำเภอป่าบอน เป็นชุมชนมุสลิมที่มีสายสัมพันธ์แบบเครือญาติ ซึ่งชุมชนนี้ตั้งอยู่ในพื้นที่ก่อสร้างโครงการ รวมทั้งบริเวณน้ำตกตินสตะ ซึ่งเป็นพื้นที่เป้าหมายของโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว การก่อตัวของกลุ่มในระยะแรก เป็นการรวมตัวของกลุ่มคนหนุ่มสาว อายุประมาณ 20-40 ปีที่มีความคิดเหมือนกันว่า “ไม่ประสงค์จะให้มีการก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว” และร่วมกันหาแนวทางในการคัดค้านต่อต้าน โดยกลุ่มมีกระบวนการรวมกลุ่ม และพัฒนาความเข้มแข็งโดยการวางรากฐานของกลุ่มให้มั่นคงและขยายแนวร่วมโดยสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับสมาชิกภายในกลุ่ม เพื่อให้เห็นความต้องการของตนเองอย่างแท้จริงเกี่ยวกับแนวคิด เหตุผลของการคัดค้าน โดยใช้วิธีการสร้างการรับรู้ให้สมาชิกเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ความเป็นมาของโครงการ รับรู้กระบวนการ ขั้นตอนที่ต้องการของการก่อสร้างโครงการที่ควรจะเป็นตามกฎหมาย และชี้ให้สมาชิกเห็นถึงขั้นตอน กระบวนการที่ไม่ถูกต้องในการดำเนินโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่วของภาครัฐ

โครงสร้างของกลุ่มรักษิตินสตะ มีแกนนำประมาณ 5-6 คน มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิกภายในกลุ่ม ซึ่งในการทำหน้าที่ของแต่ละฝ่ายจะมีสมาชิกบางคนที่ต้องทำงานมากกว่าหนึ่งหน้าที่ ประกอบด้วย 1) ฝ่ายอำนวยความสะดวก ทำหน้าที่วางแผนการจัดการ การประสานงานกับเครือข่ายต่าง ๆ ตลอดจนการประเมินสถานการณ์ในการเคลื่อนไหวและพัฒนายุทธวิธี วางแผนการเคลื่อนไหว 2) ฝ่ายรวบรวมข้อมูลและเผยแพร่ข้อมูล ทำหน้าที่สร้างกระบวนการ

เรียนรู้ให้กับคนในชุมชน และจัดเตรียมข้อมูล อุปกรณ์ในการเผยแพร่ เช่น ป้ายผ้า แผ่นพับ แผนที่ รวมทั้งค้นคว้าข้อมูลข่าวสารในรูปแบบต่าง ๆ รวบรวม เก็บรักษา เอกสารข้อมูลและสื่อต่างๆสำหรับใช้ในการเคลื่อนไหว 3) ฝ่ายกิจกรรมและการเคลื่อนไหว ทำหน้าที่ออกแบบกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมแนวทางการเคลื่อนไหวของกลุ่ม 4) ฝ่ายสร้างเครือข่ายและแนวร่วม ทำหน้าที่ประสาน จัดหากิจกรรมที่เกี่ยวข้อง และระดมมวลชนในการเคลื่อนไหว

จากการศึกษามีข้อค้นพบสำคัญ 3 ประการ ดังนี้

5.2.1 การระดมทรัพยากรของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

1. การระดมทรัพยากรจากภายในชุมชนและใช้ความสัมพันธ์ในฐานะบุคคลที่ประสบปัญหาาร่วมกันในการจัดกิจกรรมที่มีปฏิบัติการทางสังคมร่วมกัน โดยการจัดเวทีอภิปรายเกี่ยวกับผลกระทบจากการสร้างอ่างเก็บน้ำในหัวข้อ “ไซร่ต้องสร้างอ่างเก็บน้ำเหมืองตะกั่ว” ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่หมู่ 1 บ้านเหมืองตะกั่วได้รับรู้ข้อเท็จจริงเพิ่มขึ้น และร่วมเคลื่อนไหวคัดค้าน นอกจากนี้ยังพบว่ามีแนวร่วมในพื้นที่ที่เป็นองค์กรสาธารณกุศล คือ มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว ได้เปิดโรงเรียน “ได้ร่มไม้” เป็นโครงการในช่วงวันหยุด ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 ตั้งอยู่บริเวณใกล้ลำน้ำตกโดนสะตอ ซึ่งได้รับผลกระทบโดยตรงจากการสร้างอ่างเก็บน้ำ โดยให้การสนับสนุนกลุ่มในเรื่องข้อมูลเพื่อประสานไปยังเครือข่ายปกป้องดิน น้ำ ป่านครศรีธรรมราช-พัทลุง เครือข่ายประชาชนพิทักษ์สิทธิ เสรีภาพและความเป็นธรรม ในการเคลื่อนไหว

2. การระดมพลังของสมาชิกผู้ร่วมเป้าหมายเดียวกัน (adherent) โดยการจัดกิจกรรมเชื่อมความสัมพันธ์ภายในกลุ่มรักษาดอนสะตอ ซึ่งเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 จนถึงปัจจุบัน กลุ่มรักษาดอนสะตอได้จัดกิจกรรมที่สร้างเสริมการสร้างความเชื่อมั่นใน การรักษาและหวงแหนน้ำตกโดนสะตออย่างต่อเนื่อง เช่น กิจกรรม

การพัฒนา น้ำตกโดนสะตอเดือนละครั้ง กิจกรรมเครือข่ายจิตอาสาในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

3. การระดมการสนับสนุนจากผู้คนพื้นที่ใกล้เคียงในจังหวัดพัทลุง และสาธารณชนเพื่อขยายขอบเขตผู้ให้การสนับสนุนขบวนการ เพื่อหาแนวร่วมเดียวกับกลุ่มรักษาดอนสะตอ โดยนำเสนอเหตุผลของการคัดค้านการก่อสร้างโครงการผ่านช่องทางการดำเนินการสองแนวทาง ดังนี้

3.1) การระดมการสนับสนุนจากผู้คนพื้นที่ใกล้เคียงในจังหวัดพัทลุงโดยใช้ทีมสื่อบุคคลของกลุ่มรักษาดอนสะตอในการถ่ายทอดข้อมูล โดยกลุ่มรักษาดอนสะตอได้จัดระดมทีมสื่อบุคคลไปบอกเล่าข้อมูลให้ชาวบ้านแต่ละอำเภอได้รับทราบ ในช่วงก่อนที่จะเดินทางเคลื่อนไหวยไปประท้วงที่ศาลากลางจังหวัดพัทลุงประมาณหนึ่งเดือน รวมทั้งถ่ายทอดข้อมูลให้กับพรรคการเมืองต่าง ๆ ในจังหวัดพัทลุง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ต้องการขยายแนวร่วมการสนับสนุนจากผู้คนพื้นที่ใกล้เคียงในจังหวัดพัทลุง 2) เพื่อต้องการถ่ายทอดข้อมูลให้ชาวพัทลุงรับรู้ว่ามีคนเมืองตะกั่วมีความเดือดร้อนและได้รับผลกระทบอย่างไรจากการสร้างอ่างเก็บน้ำ คัดค้านเพราะอะไร เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวบ้านหรือกลุ่มเครือข่ายอื่น ๆ มาให้กำลังใจหรือสนับสนุนทรัพยากรในการเคลื่อนไหวของกลุ่ม

3.2) การหาแนวร่วมจากสาธารณชนโดยถ่ายทอดข้อมูลผ่านสื่อท้องถิ่น และสื่อหลัก เช่น “รายการนักข่าวพลเมือง” “รายการแลต๊ะแลใต้” ของไทยพีบีเอส “คลิปนอกเมือง” นำเสนอผ่านทางยูทูบ เป็นต้น ซึ่งวิธีการระดมการสนับสนุนจากภายนอก คือ ทำอย่างไรจะให้คนภายนอกชุมชนได้รู้จักพื้นที่บริเวณน้ำตกโดนสะตอที่มีระบบนิเวศที่สมบูรณ์ให้ได้มากที่สุด ผลลัพธ์จากการนำเสนอข้อมูลผ่านสื่ออย่างต่อเนื่อง ส่งผลทำให้คนภายนอกชุมชนได้รู้จักพื้นที่บริเวณน้ำตกโดนสะตอ กระตุ้นให้สาธารณชนเกิดความห่วงใย รู้สึกถึงการเป็นปัญหาร่วมกัน

ผลจากการนำเสนอชิ้นหนึ่งทำให้เกิดการระดมความช่วยเหลือในการส่งกำลังใจและทรัพยากรต่าง ๆ ตลอดช่วงเวลาของการเคลื่อนไหวต่อสู้

5.2.2 แนวทางการเคลื่อนไหวและรูปแบบยุทธวิธีการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษ์โตนสะตอ พบว่ามีการใช้ยุทธวิธีที่หลากหลายและเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้แนวทางการเคลื่อนไหวของกลุ่มเป็นการแสดงออกถึงความพยายามจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดโครงการที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตพวกเขา ตั้งแต่การแสดงความคิดเห็น การจัดเวทีสาธารณะ การยื่นหนังสือถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ได้แก่ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ผู้ว่าราชการจังหวัด สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) สำนักนายกรัฐมนตรี จนถึงรูปแบบการเคลื่อนไหวที่มีน้ำหนักมากขึ้น ซึ่งเป็นยุทธวิธีทำลายขีดขวางระบบการเมืองปกติ ได้แก่ การชุมนุมประท้วงหน้าศาลากลางจังหวัดพัทลุงจนยกระดับขึ้นไปเคลื่อนไหวชุมนุมที่กรุงเทพมหานครเพื่อให้ผู้นำทางการเมืองยอมรับในแนวทางที่กลุ่มเรียกร้อง รวมทั้งการสื่อสารผ่านทางสื่อต่าง ๆ ในการนำเสนอประเด็นเคลื่อนไหวต่อสู้ต่อสาธารณชน ซึ่งเป็นแนวทางหลักในการเคลื่อนไหวของกลุ่มที่แสดงออกถึงการคัดค้านมาโดยตลอด นอกจากนี้ยังใช้วิธีการแทรกแซงของนักเคลื่อนไหวอีกด้วย ได้แก่ การแจกจ่ายข้อมูลความร่วมมือกับเครือข่ายองค์กรต่างๆ การสื่อสารทางตรง การเผยแพร่ทางสื่อ และการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์

รวมทั้งการใช้ยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ โดยการลอบบี้ตัวแทนพรรคการเมืองต่าง ๆ เพื่อให้สามารถเข้าถึงผู้มีอำนาจตัดสินใจได้ เพื่อเข้าไปมีอิทธิพลกดดันกระบวนการตัดสินใจของรัฐ ในช่วงที่มีการประชุมคณะกรรมการอิทธิวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564

5.2.3 เจื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม มีดังนี้

1. ระดับความเป็นองค์กรมีความเข้มแข็งและมีความพร้อมในการเคลื่อนไหวต่อสู้ พบว่า

1.1) ผู้นำ/แกนนำมีบทบาทสำคัญในการจัดตั้งการเคลื่อนไหวและเป็นผู้ที่อยู่ในฐานะของการตัดสินใจเพื่อการดำเนินงานและการใช้ยุทธวิธีเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม แกนนำเป็นคนรุ่นหนุ่มสาว อายุประมาณ 30-40 ปี ซึ่งเคยผ่านการต่อสู้ชีวิตภายนอกชุมชน มีความกล้าได้กล้าเสีย และบทบาทที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ผู้นำจะไม่ “ถือเงิน” เลย ซึ่งเป็นปัจจัยที่ช่วยสร้างความน่าเชื่อถือ ไม่ทำให้สมาชิกเกิดความเคลือบแคลงสงสัยในตัวผู้นำเกี่ยวกับผลประโยชน์ ความไว้วางใจในแกนนำจึงเป็นเงื่อนไขที่สำคัญอย่างมากในการเคลื่อนไหว

1.2) สมาชิก พบว่าสมาชิกมีความพร้อม ความยึดมั่นผูกพัน ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและความเป็นเอกภาพร่วมกัน ซึ่งเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมอันเป็นผลจากการที่กลุ่มรักษิตนสะตอได้จัดกิจกรรมที่สร้างเสริมการสร้างจิตสำนึกชุมชนในการรักษาและหวงแหนน้ำตกโดนสะตออย่างต่อเนื่องภายในหมู่สมาชิก

1.3) โครงสร้างแรงจูงใจให้สมาชิกมีความเป็นเอกภาพร่วมกัน พบว่ากลุ่มสามารถช่วยแก้ปัญหาให้สมาชิกที่ได้รับประโยชน์โดยไม่ต้องจ่าย (free rider) ซึ่งอาจไม่ใช่ผลประโยชน์ในรูปตัวเงิน แต่เป็นผลประโยชน์ด้านสถานะทางสังคม จากการเข้าร่วมในบทบาทของการรวมกลุ่ม เช่น ความนับถือ การช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกันทั้งในรูปของการแบ่งปันพันธุ์กล้วยไม้ การปรับปรุงบ้านของสมาชิก เป็นต้น รวมทั้งผลประโยชน์ร่วมที่เป็นเป้าหมายเชิงอุดมการณ์ของกลุ่มในการรักษาและหวงแหนทรัพยากรป่าต้นน้ำในถิ่นเกิด

1.4) เครือข่ายการสื่อสาร ประกอบด้วยเครือข่ายปัจเจกบุคคลพบว่า มีการเชื่อมโยงโดยสายสัมพันธ์ส่วนตัวในความเป็นเครือญาติในพื้นที่ที่ประสบปัญหาเหมือนกัน ส่งผลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมขบวนการ และเครือข่ายองค์กร เป็นการเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายพันธมิตรอื่น ๆ ช่วยกระตุ้นให้เกิดการระดมและการจัดสรรทรัพยากรระหว่างกัน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกิดการไหลเวียนของข้อมูล การถ่ายทอดประสบการณ์และยุทธวิธีการเคลื่อนไหว รวมทั้งอิทธิพลด้านความคิดที่สอดคล้องกับความคิดของกลุ่มรักษิตนสะตอ เกิดเป็นความร่วมมือในกิจกรรมการเคลื่อนไหว ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวร่วมกัน

2. การปลดปล่อยการตระหนักรู้พบว่า กลุ่มรักษิตนสะตอสร้างการตระหนักรู้ให้กับสมาชิกในเรื่องเป้าหมายของการเคลื่อนไหวที่มีความชัดเจนว่าจะต้องคัดค้านโครงการอ่างเก็บน้ำเหมืองตะกั่ว มิให้ฝ่ายรัฐเข้ามากำหนดโครงการที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตประชาชนโดยปราศจากการมีส่วนร่วมจากประชาชน การรวมตัวของสมาชิกกลุ่มรักษิตนสะตอจึงไม่ใช่เพียงการรวมตัวแบบหลวม ๆ ภายใต้อิทธิพลประโยชน์ของการใช้น้ำเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้จากภายในที่ค่อย ๆ สัมมาจากการร่วมกันทำกิจกรรมมาต่อเนื่องยาวนานในพื้นที่จนเกิดเป็นความผูกพันร่วมระหว่างผู้นำและสมาชิก และระหว่างสมาชิกด้วยกันเอง สมาชิกรับรู้ถึงความสามารถที่พวกเขามี เพื่อใช้ในการเปลี่ยนแปลงความไม่ชอบธรรมที่ดำรงอยู่จนทำให้กล้าที่จะออกมาเคลื่อนไหว ทำลายระบบการเมืองปกติ

3. โครงสร้างโอกาสทางการเมืองพบว่าสภาวะไร้เสถียรภาพทางการเมืองมีผลทำให้ความเข้มแข็งของกลุ่มคนนอกวงขอบระบบการเมืองปกติเพิ่มมากขึ้น โดยมีความขัดแย้งภายในพรรคแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลและพรรคร่วมรัฐบาล จึงทำให้เกิดความขัดแย้งภายในชนชั้นนำทางการเมืองที่แบ่งเป็นฝักเป็นฝ่าย สภาพการเมืองที่ขาดเสถียรภาพเช่นนี้ กลายเป็นโอกาสทางการเมืองที่เปิดออกส่งผลให้เกิดการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคม เป็นโอกาสที่ขบวนการ

ทางสังคมสร้างขึ้นจากการเคลื่อนไหวต่อสู้ที่ผู้ทำทลายได้ฉวยโอกาสนี้ในการเข้าถึงพันธมิตรที่เป็นนักการเมืองระดับชาติ ซึ่งสามารถเข้าถึงกระบวนการตัดสินใจของผู้มีอำนาจได้ โดยสามารถชักนำหรือโน้มน้าวให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดในความขัดแย้งนั้นเข้ามาเป็นพันธมิตรทางการเมืองได้ ขณะเดียวกันก็เป็นโอกาสในการเพิ่มพันธมิตรที่มีศักยภาพหรือทรัพยากรของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม จนนำไปสู่การลงคะแนนเสียงโดยมีมติตติงประมาณโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่วในการประชุมคณะกรรมการอิทธิพลวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 ซึ่งบรรลุผลสำเร็จตามข้อเรียกร้องของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในนามกลุ่มรักษาดินสือ

6. สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาความขัดแย้งในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว จังหวัดพัทลุง พบประเด็นสำคัญที่ว่าแม้ทรัพยากรธรรมชาติส่วนหนึ่งจะถูกกำหนดให้เป็นทรัพย์สินส่วนรวม (Common property) แต่ก็อยู่ภายใต้การควบคุมของหน่วยงานรัฐ ซึ่งสามารถอนุญาตให้หน่วยราชการอื่นสามารถอนุญาตให้น้ำทรัพยากรดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ได้ ประกอบกับมุมมองคำนึงเกี่ยวกับแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่แตกต่างกันระหว่างผู้รับผิดชอบโครงการกับฝ่ายคัดค้านโครงการ กล่าวคือ กรมชลประทานและกลุ่มผู้สนับสนุนมองว่าการสร้างอ่างเก็บน้ำไม่ได้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติมากนัก เป็นการมุ่งแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำเป็นหลัก ในขณะที่ชาวบ้านในพื้นที่ต้องการรูปแบบการบริหารจัดการน้ำที่คงไว้ซึ่งการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ซึ่งพื้นที่โครงการดังกล่าวนับว่าเป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดพัทลุง อีกทั้งการดำเนินโครงการดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่และสร้างความเดือดร้อนแก่ชาวบ้าน สภาพการณ์ดังกล่าวจึงนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับชาวบ้านในพื้นที่ กลุ่มชาวบ้าน

ผู้คัดค้านจึงไม่ยอมรับอำนาจรัฐที่เข้ามาดำเนินโครงการโดยไม่ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาชน จึงรวมตัวเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในนาม “กลุ่มรักชีโตนสะตอ” เพื่อคัดค้านโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว ซึ่งสามารถแบ่งการอภิปรายผลเป็นสองประเด็น ดังนี้

ประเด็นแรก ความขัดแย้งในโครงการนำไปสู่การทำลายความไว้วางใจ (trust erosion) จากการศึกษาพบว่าความขัดแย้งในโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่วเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ภาครัฐปฏิบัติต่อชาวบ้านในพื้นที่ จนนำไปสู่การทำลายความไว้วางใจในโครงการ ซึ่งถือเป็นความซับซ้อนเชิงอำนาจในการควบคุมและสร้างวาทกรรมของฝ่ายตนที่มีอำนาจมากกว่า เพื่อให้เกิดความชอบธรรมและเป็นที่ยอมรับบนเวทีของความขัดแย้ง (Blalock, 1989: 26) แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งเชิงโครงสร้างที่นำมาสู่ความไม่ไว้วางใจของชาวบ้านในการบริหารจัดการน้ำ แต่ละกลุ่มจะยึดประโยชน์ของกลุ่มตนเป็นหลักว่ามีความสำคัญกว่ากลุ่มอื่นเสมอ ถึงแม้ว่ากระบวนการและวิธีการในการเข้าถึงผลประโยชน์จะส่งผลกระทบต่อกลุ่มอื่นก็ตาม เพียงแต่ให้กลุ่มตนได้รับประโยชน์ก็พอ ภาครัฐมักกล่าวอ้างเสมอว่าการดำเนินโครงการเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวมในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำ ในขณะที่ชุมชนมีการมองที่สวนทางกับรัฐ โดยชุมชนมองว่าพวกเขาดำรงชีวิตอยู่ได้ในปัจจุบันเพราะทรัพยากรที่เป็นรากฐานของการดำเนินชีวิต โดยอาศัยระบบนิเวศจากป่าต้นน้ำบริเวณน้ำตกโตนสะตอ จึงต้องรักษาและหวงแหนเอาไว้ให้รุ่นลูกรุ่นหลาน ชาวบ้านจึงไม่เห็นด้วยเพราะสามารถแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำโดยใช้ทางเลือกอื่นได้ เช่น การทำฝาย การพัฒนาระบบประปาภูเขา เป็นต้น ขณะเดียวกันกระบวนการของการดำเนินโครงการก็ก่อให้เกิดความไม่ไว้วางใจ นำไปสู่การขยายความขัดแย้ง กล่าวคือ การดำเนินการของภาครัฐมีลักษณะการใช้อำนาจเบ็ดเสร็จในการบริหารจัดการ เนื่องจากกระบวนการนี้ไม่ได้ผ่านการรับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชนทั้งหมด

ที่เป็นไปตามเจตนารมณ์อย่างแท้จริง ชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินงาน ไม่มีการชี้แจงถึงรายละเอียดและผลกระทบจากโครงการให้ชาวบ้านได้รับรู้ข้อมูลอย่างครบถ้วนรอบด้าน และไม่ปรากฏการมีส่วนร่วมในรูปแบบอื่นแต่อย่างใด ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Sivavetkul (2001) และ Sakidram (2007) ที่พบว่าความขัดแย้งในการบริหารจัดการน้ำเกิดจากการกระบวนการดำเนินการที่ไม่เปิดโอกาสให้ฝ่ายคัดค้านโครงการเข้ามามีส่วนร่วม

จากการศึกษาพบว่ามีความขัดแย้งในโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว ในมิติต่าง ๆ ดังนี้

1) มิติของความขัดแย้งในโครงการด้านเนื้อหา เป็นความขัดแย้งที่ชาวบ้านไม่เห็นด้วยกับข้อเท็จจริง (facts) ในเนื้อหาสาระของโครงการที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำได้จริงและไม่เห็นถึงความจำเป็นในการสร้างอ่างเก็บน้ำ เนื่องจากมีทางเลือกในการบริหารจัดการน้ำรูปแบบอื่น ๆ ที่ไม่ต้องทำลายป่าต้นน้ำ อีกทั้งมีการนำเสนอข้อมูลที่ผิดพลาดอย่างมากในรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมเบื้องต้นฉบับปี พ.ศ. 2556 ของกรมชลประทาน โดยใช้ข้อมูลจังหวัดเพชรบูรณ์มาใส่ในจังหวัดพิจิตร ซึ่งความขัดแย้งด้านเนื้อหาเหล่านี้ได้ทำลายความไว้วางใจของชาวบ้านที่มีต่อตัวโครงการ

2) มิติของความขัดแย้งในโครงการด้านกระบวนการ เป็นความขัดแย้งที่เกิดจากการกระบวนการว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการจะสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการโต้แย้งต่อการดำเนินโครงการได้อย่างไร เมื่อไหร่และที่ไหน โดยทั่วไปแล้วผู้คนเต็มใจที่จะยอมรับโครงการหากไม่ไปขัดต่อผลประโยชน์ของตน และตราบเท่าที่ผู้คนรับรู้ว่าการกระบวนการมีความเป็นธรรม (Wolf and Dooren, 2021)

จากการศึกษาพบว่าชาวบ้านในพื้นที่หมู่ 1 ไม่ได้รับรู้ข้อมูลรายละเอียดและผลกระทบจากการก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว แม้ว่ากรมชลประทานได้อ้างว่าจัดรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่ 9 หมู่บ้าน ณ วัดหลักสิบ เมื่อวันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2556 โดยมีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

ในพื้นที่และเกษตรกรผู้ใช้น้ำประชุมรวมจำนวน 74 คน โดยร้อยละ 84 เห็นด้วยกับการดำเนินโครงการ แสดงให้เห็นว่ากรมชลประทานไม่ได้มีการชี้แจงข้อมูลและรายละเอียดเกี่ยวกับผลกระทบและมาตรการแก้ไขปัญหาจากผลกระทบให้ชาวบ้านเข้าใจก่อน จึงไม่ถือว่าเป็นการจัดรับฟังความคิดเห็นของประชาชนตามเจตนารมณ์ที่แท้จริง ไม่ใช่กระบวนการที่ชาวบ้านจะรับรู้ข้อมูลที่เป็นจริงและโต้แย้งได้ จึงไม่เกิดความเป็นธรรมและความโปร่งใสในกระบวนการมีส่วนร่วมนี้

3) มิติของความขัดแย้งในโครงการด้านความสัมพันธ์ ในที่นี้หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างกรมชลประทานกับชาวบ้านที่คัดค้าน ระหว่างฝ่ายสนับสนุนกับฝ่ายคัดค้าน ในลักษณะกระบวนการแบ่งแยก “เรา” จาก “เขา” ที่มักเรียกว่า “ความเป็นอื่น” ความไว้วางใจในความสัมพันธ์ที่ลดลงนี้เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ซึ่งส่งผลต่อความคิดที่ไม่ต้องการร่วมมือและทำให้ไม่มีพฤติกรรมความร่วมมือใด ๆ เกิดขึ้น เป็นผลจากความไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกันจากความขัดแย้งด้านเนื้อหาและด้านกระบวนการ และมีความพยายามใช้วิธีที่รุนแรงในการหาทางออกจากความขัดแย้ง ในมิติความสัมพันธ์นี้ยังทำให้ฝ่ายคัดค้านโครงการพยายามหาทางออกโดยการเคลื่อนไหวต่อสู้ในอันที่จะตอบโต้แนวนโยบายการพัฒนาโครงการของรัฐและการใช้อำนาจรัฐ โดยจัดตั้งเป็น “กลุ่มรักษิตินสาคอ” เพื่อเรียกร้องสิทธิและประท้วงการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของภาครัฐ

ประเด็นที่สอง ในส่วนของการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการของชาวบ้าน ในนามกลุ่มรักษิตินสาคอ จากข้อถกเถียงเชิงทฤษฎีที่ว่าโครงสร้างโอกาสทางการเมืองมีส่วนช่วยสร้างแรงจูงใจและกำหนดวิธีการในการระดมผู้คนและทรัพยากรของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ในขณะที่การระดมทรัพยากรก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญของการเคลื่อนไหว จึงเห็นได้ว่าแม้แต่กลุ่มที่มีความคับข้องใจต่ำและมีทรัพยากรภายในไม่มากนักก็สามารถเคลื่อนไหวทางสังคมได้ ในขณะที่บางกลุ่มมีความคับข้องใจสูงและมีทรัพยากรหนาแน่น แต่หากขาดโอกาสทางการเมืองก็ไม่สามารถสร้างให้เกิดการเคลื่อนไหวที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ (Tarrow, 1994)

ฉะนั้นความสำเร็จหรือความล้มเหลวของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจึงเป็นผลมาจากโอกาสทางการเมืองด้วย (Tarrow, 1994; McAdam, 1982) ซึ่งจากการศึกษามีข้อค้นพบที่น่าสนใจเกี่ยวกับปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อความสำเร็จของกลุ่มรักษิตินสอ ต่อ ดังนี้

ประการแรก พลวัตของยุทธวิธีการเคลื่อนไหวและการพัฒนายุทธวิธีมักเป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายต่อต้านและการตอบโต้จากรัฐ (McAdam, 1982) ทำให้ขบวนการต้องปรับเปลี่ยนการต่อสู้ไปสู่อีกวิธีการหนึ่งอยู่ตลอดเวลาและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ในการเลือกใช้แต่ละวิธีเพื่อเอาชนะการจัดการของรัฐ ซึ่งการดำเนินกลยุทธ์การเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษิตินสอเป็นไปในลักษณะการคิดวันต่อวันเพื่อตอบโต้ยุทธวิธีของฝ่ายรัฐที่ปรับเปลี่ยนตลอดเวลาและบังคับให้ผู้มีอำนาจใส่ใจต่อข้อเรียกร้องของกลุ่ม ทั้งนี้ยุทธวิธีขึ้นอยู่กับการตอบโต้หรือการต่อรองของฝ่ายรัฐเป็นสำคัญ

ประการที่สอง จำนวนผู้ชุมนุมเคลื่อนไหวในการประท้วงไม่จำเป็นต้องมีจำนวนมาก ซึ่งเป็นผลดีในแง่ของการสื่อสารภายในกลุ่มที่ทั่วถึง รวดเร็วและฉับไวเพื่อตอบโต้ยุทธวิธีที่ฝ่ายตรงข้ามใช้วิธีปล่อยข่าวลวง เช่น วิธีการตีวงล้อมโดยการปล่อยข่าวลวงให้ผู้ชุมนุมว่าจะมีการจับกุมผู้ประท้วงทั้งหมด แต่เนื่องจากจำนวนผู้ชุมนุมมีไม่มาก ทำให้แกนนำสามารถสื่อสารกับสมาชิกได้โดยตรง เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน

ประการที่สาม ขณะเดียวกันแม้จะมีผู้ชุมนุมเคลื่อนไหวจำนวนน้อย แต่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจำเป็นต้องมีการพัฒนานวัตกรรมยุทธวิธีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับโครงสร้างทางการเมืองด้วยที่เอื้อให้ขบวนการสามารถสร้างให้เกิดศักยภาพในการปฏิบัติยุทธวิธีได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะเห็นได้จากการเคลื่อนไหวชุมนุมจะมีรูปแบบการแสดงสัญลักษณ์ โดยแบ่งทีมกันไปแสดงสัญลักษณ์สถานที่ละ 3-5 คน เพื่อช่วงชิงพื้นที่ทางสังคมโดยการถ่ายทอดสดผ่าน

สื่อออนไลน์ ส่งผลให้การเคลื่อนไหวของกลุ่มสามารถแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชาวบ้านที่ชัดเจนและสร้างแรงกระเพื่อมในเชิงสาธารณะได้

ประการที่สี่ แกนนำและที่ปรึกษาที่เป็นเครือข่ายพันธมิตรของกลุ่มมีความสำคัญอย่างยิ่งในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการเคลื่อนไหว รูปแบบยุทธวิธีและถ่ายทอดข้อมูลระหว่างกัน จากการศึกษาพบว่ายิ่งที่ปรึกษามีประสบการณ์ในการเคลื่อนไหวสูงมากเท่าไร การคิดวางแผนและพัฒนายุทธวิธีการเคลื่อนไหวจะมีโอกาสประสบความสำเร็จสูง

ประการที่ห้า แกนนำของกลุ่มรักษ์โตนสะท้อนต่อเป็นผู้นำรุ่นหนุ่มสาวอายุประมาณ 30-40 ปี ซึ่งเคยผ่านการต่อสู้ชีวิตภายนอกชุมชน สอดคล้องกับ Pintobtang (2009) ที่กล่าวว่า แกนนำประเภทหนึ่งในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมไทย ได้แก่ ผู้นำรุ่นหนุ่มสาว ที่ได้รับการศึกษา โดยแกนนำกลุ่มรักษ์โตนสะท้อนได้รับการศึกษาในระดับปริญญาตรี สามารถโน้มน้าวผู้คนได้ มีความกล้าหาญในการตัดสินใจ เนื่องจากการต่อสู้กับอำนาจรัฐและกลุ่มอิทธิพลในพื้นที่จังหวัดพัทลุง จึงเป็นเรื่องที่มีความเสี่ยงสูงมาก อีกทั้งยังพบว่าผู้นำจะไม่ “ถือเงิน” เลย ซึ่งเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญในการสร้างความน่าเชื่อถือของแกนนำ จากจุดนี้แสดงให้เห็นว่าความไว้วางใจและความเชื่อในตัวผู้นำเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในการเคลื่อนไหวของกลุ่ม

ประการที่หก แม้ว่าการได้รับการสนับสนุนทรัพยากรจากเครือข่ายต่าง ๆ ระหว่างการชุมนุมจะเป็นสิ่งที่ช่วยให้การเคลื่อนไหวมีศักยภาพมากขึ้น แต่ภาพที่สื่อออกไปจากขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจะต้องฉายภาพการเคลื่อนไหวของผู้ชุมนุมที่เป็นชาวบ้านผู้เดือดร้อนอย่างแท้จริง เพื่อป้องกันการถูกกล่าวหาว่าเป็นเพียงกลุ่มนักเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นปฏิกิริยากับรัฐที่ออกมาต่อต้าน จนไม่สามารถทำให้เกิดความเห็นอกเห็นใจจากสาธารณะชนได้

ประการที่เจ็ด แม้ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจะใช้ยุทธวิธีทำลายขัดขวางการเมืองระบบปกติ แต่ก็จำเป็นต้องใช้ยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติร่วมด้วย โดยการลอบบี้เพื่อให้สามารถเข้าถึงผู้มีอำนาจตัดสินใจเพื่อเข้าไปมีอิทธิพลกดดันกระบวนการตัดสินใจของรัฐ เนื่องจากเป็นช่วงที่มีการประชุมคณะกรรมการสิทธิการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 ซึ่งจะช่วยเพิ่มโอกาสในการประสบความสำเร็จของการบรรลุเป้าหมายกลุ่มได้

ประการที่แปด สภาวะไร้เสถียรภาพทางการเมืองมีผลทำให้ความเข้มแข็งของกลุ่มคนนอกวงขอบระบบการเมืองปกติเพิ่มมากขึ้น โดยมีความขัดแย้งภายในพรรคแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลและพรรคร่วมรัฐบาล จึงทำให้เกิดความขัดแย้งภายในชนชั้นนำทางการเมืองที่แบ่งเป็นฝักเป็นฝ่าย สภาพการเมืองที่ขาดเสถียรภาพเช่นนี้ กลายเป็นโอกาสทางการเมืองที่เปิดออก ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจึงได้ฉวยโอกาสนี้ในการเข้าถึงพันธมิตรที่เป็นนักการเมืองระดับชาติ

ประการที่เก้า ความสำเร็จของขบวนการทางสังคมขึ้นอยู่กับ การสนับสนุนจากฝ่ายที่สาม (Lipsky, 1970; Pintobtang, 2009) ในที่นี้คือการได้รับการสนับสนุนจากชนชั้นนำทางการเมืองท่ามกลางความไร้เสถียรภาพทางการเมือง เปิดโอกาสให้ขบวนการทางสังคมสามารถเคลื่อนไหวชักนำ โน้มน้าวฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดในความขัดแย้งเข้ามาเป็นพันธมิตรที่ทรงอิทธิพลของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม จนสามารถระงับโครงการอ่าวเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่วในปี พ.ศ. 2564 ดังที่ Tarrow (1994) กล่าวว่า การได้รับการสนับสนุนจากชนชั้นนำ (elite support) จัดเป็นหนึ่งในปัจจัยที่สำคัญของโครงสร้างโอกาสทางการเมืองที่เอื้อต่อความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

โดยสรุป บริบทโครงสร้างโอกาสทางการเมืองมีส่วนช่วยสร้างแรงจูงใจและยุทธวิธีการเคลื่อนไหวที่มีศักยภาพของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม นั่นจึงทำ

ให้ปรากฏว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีทรัพยากรภายในจำนวนไม่มากนัก คือ “ไร้เงิน ไร้สื่อ ไร้ทรัพยากร” ของตนเองสามารถเคลื่อนไหวต่อสู้จนประสบผลสำเร็จได้ดังเช่นกลุ่มรักษ์ไตนสะอาด

ข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้ ชี้ให้เห็นว่าความขัดแย้งในโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่วเกิดจากสาเหตุด้านโครงสร้างการบริหารจัดการน้ำที่ภาครัฐผูกขาดอำนาจการตัดสินใจ เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ภาครัฐปฏิบัติต่อชาวบ้านในพื้นที่จนนำไปสู่การทำลายความไว้วางใจในโครงการ ซึ่งถือเป็นความซับซ้อนเชิงอำนาจในการควบคุมและสร้างวาทกรรมของฝ่ายตนที่มีอำนาจมากกว่า เพื่อให้เกิดความชอบธรรม ประชาชนขาดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการดำเนินการ ซึ่งเมื่อเทียบเคียงกับงานอื่นๆแล้วในการศึกษาความขัดแย้งในการบริหารจัดการน้ำ งานชิ้นนี้ชี้ให้เห็นเพิ่มเติมว่าความไม่ไว้วางใจที่ขยายตัวขึ้นเรื่อย ๆ ในความสัมพันธ์ของคู่ขัดแย้งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการขยายความขัดแย้ง หากคู่ขัดแย้งขาดความไว้วางใจต่อกันแล้ว ความขัดแย้งจะถูกแก้ไขได้ยาก จนถึงขั้นเลวร้ายที่สุดคือการมองอีกฝ่ายเป็นศัตรู ซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ที่รุนแรง สิ่งเหล่านี้ยิ่งทำให้ฝ่ายคัดค้านพยายามหาทางออกโดยการเคลื่อนไหวต่อสู้ในอันที่จะตอบโต้แผนนโยบายการพัฒนาโครงการของรัฐและการใช้อำนาจรัฐเพื่อเรียกร้องสิทธิและประท้วงการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำภาครัฐที่พวกเขา มองว่าไม่มีความชอบธรรม ดังนั้นแนวทางการดำเนินโครงการของภาครัฐ ควรตระหนักถึงการสร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้นในทุกๆมิติของโครงการ ทั้งมิติเนื้อหา มิติกระบวนการและมิติความสัมพันธ์ เพื่อสร้างความร่วมมือให้เกิดเป็นข้อตกลงที่เห็นชอบด้วยกันทุกฝ่าย

7. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์

1) การดำเนินการโครงการภาครัฐควรสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง โดยให้ชาวบ้านสามารถเข้ามาต่อรองผลประโยชน์ร่วมของชุมชน ต้องสร้างให้เกิดการสนทนาทางนโยบายในลักษณะปรึกษาหารือ โดยมีจุดเน้นอยู่ที่การสร้างพื้นที่ให้ทุก ๆ ฝ่ายสามารถเข้ามาร่วมถกแถลงโดยปราศจากการชี้แนะและการควบคุมโดยอำนาจรัฐหรือผู้นำที่เป็นทางการในพื้นที่ รวมทั้งนำเสนอข้อมูลที่ถูกต้อง

2) การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำควรให้ชุมชนท้องถิ่นมีอำนาจในการตัดสินใจ มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำและควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำซึ่งจะเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในการใช้น้ำของชุมชน ดังนั้นเจ้าหน้าที่รัฐควรจะรับฟังทางเลือกในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำจากคนในชุมชนมากกว่าที่จะบริหารจัดการตามภารกิจของหน่วยงานที่ได้จัดทำแผนงานโครงการไว้เมื่อนานมาแล้ว

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาแนวทางการสร้างความไว้วางใจในโครงการภาครัฐที่มีสถานการณ์ความขัดแย้ง เพื่อหาแนวทางในการลดความขัดแย้งและเพิ่มระดับความไว้วางใจให้เพิ่มขึ้น อันจะนำไปสู่ความร่วมมือในการดำเนินโครงการ

2) ควรมีการศึกษารูปแบบระดับการจัดองค์กรของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจากกลุ่มที่ไม่มีโครงสร้างการจัดองค์กรจนสามารถพัฒนารูปแบบเป็นระดับการจัดองค์กรที่มีโครงสร้างเป็นระบบ

References

Budget Bureau. (2021, May 25). *Summary of Expenditure Budgets 2020-2021*. [http:// www.bb.go.th/ topic3.php?gid=862&mid](http://www.bb.go.th/topic3.php?gid=862&mid) (in Thai)

- Buranrak, W. (2005). *People's Political Movement: A Case Study of Environment Conservation Group in Udon Thani Province* [Master's thesis, Chiang Mai University]. (in Thai)
- Glacius, M. & Pleyers, G. (2013). The Global Moments of 2011: Democracy, Social Justice and Dignity. *Development and Change*, 44(3) (May), 547-567.
- Kongphet, S. (2022, May 25). *Moving Forward to the Construction of the Ban Muang Takua Dam Project*. <http://www.thairath.co.th/news/local/south/1926756> (in Thai)
- Lipsky, M. (1970). *Protest in City Politics*. Chicago: Rand McNally.
- McAdam, D. (1982). *Political Process and the Development of Black Insurgency 1930-1970*. Chicago: University of Chicago Press.
- McCarthy, J. D. & Zald, M. N. (1977). Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory. *American Journal of Sociology*, 82(6) (May), 1212-1241.
- Moore, C. (1986). *The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict*, trans. Vanchai Vatanasapt et al. Khon Kaen: Institute for Dispute Resolution, Khon Kaen University.
- Pintobtang, P. (2009). *Political Analysis Framework in Social Movement Theory*. Chiang Mai: Heinrich Boll Foundation. (in Thai)
- Porta, D. D. (2022). *Contentious Politics in Emergency Critical Junctures*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Research Center for Business Networks and Strong Community. (2011). *Guidelines and Measures for Water Resources Management*. Bangkok: Phranakhon Rajabhat University. (in Thai)

- Sakidram, P. (2007). *The Dynamics of the Nan Community and the Management of Water Resource Conflicts: A Case Study of the Khun Samun Reservoir Project, Nan District* [Master's thesis, Chiang Mai University]. (in Thai)
- Sivavetkul, C. (2001). *Conflict Resolution: The Case Study of the Public Hearing in the Prong Khun Phet Reservoir Project* [Master's thesis, Chulalongkorn University]. (in Thai)
- Taratham, V. (2017). *The Readiness of Social Movements: The Case Study of Seri Chon Group in Ubon Ratchathani Province* [Master's independent study, Ubon Ratchathani University]. (in Thai)
- Tarrow, S. (1994). *Power in Movement: Social Movements, Collective action, and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- The Committee of Policy Formulation and Water Resources Management. (2015). *Water Resources Management Strategy*. Bangkok: Office of the National Water Resource. (in Thai)
- The Phatthalung Provincial. (2016). *Supporting documents for the meeting of the sub-committee on civil rights and political rights in case of the Ban Muang Takua dam project*. Phatthalung city hall. (in Thai)
- Wolf, E. A. & Dooren, W. V. (2021). Fatal Remedies, how dealing with Policy Conflict can Backfire in a Context of Trust-erosion. *Governance* 34, 1097-1114.